

Regina LAUKAITYTĖ
Lietuvos istorijos institutas

Inžinierius, mecenatas Jonas Vengris (1876–1935)

Santrauka. Straipsnyje apžvelgiama inžinieriaus Jono Vengrio (1876–1935) biografija. Tyrėjų dėmesio ši asmenybė nusipelnė kaip vienas pirmųjų carų laikais aukštąjį mokslą baigusių ir sėkmingą profesinę karjerą pasiekusių lietuvių inteligentų, dėl plačios visuomeninės veiklos ir ypatingo ryšio su Vilniumi ir gimtine Lietuva. Dirbdamas pietvakarių Lenkijos akmens anglių kasyklose, joms vadovaudamas, jis vis dėlto įsigijo namus Vilniuje. Čia apgyvendino savo šeimą ir pagarsėjo kaip dosnus lietuvių bendruomenės mecenatas (su kitais nupirko rūmus Lietuvių ligoninei). Su žmona Juzefa užaugino keturis vaikus (tarp jų – žinoma zoologė-entomologė dr. Janina Vengris). Jie visi ne tik kalbėjo, bet ir rašė lietuviškai. J. Vengrį būtų galima palyginti su Vilniaus arkivyskupu Jurgiu Matulaičiu, kuris, skirtingai nuo daugelio savo kartos tautiečių, neįtardė priešiško lenkams, buvo linkęs su jais bendrauti ir bendradarbiauti. Susiklosčius sėkmingai profesinei karjerai, jis buvo stambaus masto Lenkijos kalnakasybos pramonės ir su ja susijusio visuomeninio gyvenimo veikėjas, Lenkijos apdovanotas Auksiniu nuopelnų kryžiumi (1933, greičiausiai pirmasis iš lietuvių). Šiuo Auksiniu nuopelnų kryžiumi apdovanota (1952) ir jo dukra dr. J. Vengris.

Raktažodžiai: inžinierius Jonas Vengris, Janina Vengris, lietuvių diaspora Lenkijoje.

Inžinierius Jonas Vengris buvo vienas pirmųjų carų laikais aukštąjį mokslą baigusių lietuvių inteligentų ir vienas iš nedaugelio, kuriems pavyko pasinaudojus talentais ir sunkiu darbu susikrauti nemažus turtus. Be to, jis, matyt, buvo tarp vos kelių savo kartos mecenatų, dosniai aukojusių Vilniaus lietuvių reikmėms. Pirmasis iš valstiečių šeimos išėjęs mokslus kalnų inžinierius J. Vengris yra Vengrių – išsimokslinusių įvairiausių sričių inteligentų bei mokslininkų – dinastijos pradininkas.

1 pav. Inžinierius Jonas Vengris, apie 1930 m. Iš Agnės Blaževičienės archyvo

2026 m. sukanka 150 metų nuo J. Vengrio gimimo, bet lietuviškoje viešojoje erdvėje ši asmenybė primiršta. Jo pavardė neminima naujausioje „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“, nors Vilniaus Rasų kapinėse, kuriose jis palaidotas, pateikiamoje informacijoje lankytojams jis pristatomas kaip „lietuvis kalnų inžinierius, lietuvių kultūros veikėjas, lietuvių labdaros organizacijų, Vilniaus mokyklų ir poliklinikos mecenatas“¹. Straipsnis apie J. Vengrį su nuotrauka buvo publikuotas Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“². Jis nepamirštas Lenkijoje, kuriose sėkmingai klostėsi jo profesinė karjera.³ Šio darbo tikslas – artėjant J. Vengrio 150-osioms gimimo metinėms, priminti visuomenei jo biografiją ir nuopelnus Lietuvai. Tyrėjų dėmesio ši asmenybė nusipelno kaip pirmosios lietuvių inteligentijos kartos atstovas, gyvenęs ir dirbęs Lenkijoje, bet išlaikęs ypatingą ryšį su Vilniumi ir gimtine Lietuva. Be to, inžinieriaus J. Vengrio ir jo šeimos narių likimai aktualūs gana negausiai Lenkijos lietuvių diasporos (ne Vilniaus krašto) istoriografijai. Tyrimui pasitelkiama Lietuvos ir Lenkijos spauda, taip pat jo sūnėno dr. Jono Vengrio archyve saugomi šeimos laišakai (Osterville) netoli Bostono, Masačusetsas).

¹ „Rasos Cemetery”, *Wikipedia*, žiūrėta 2025 gruodžio 1, https://en.wikipedia.org/wiki/Rasos_Cemetery.

² *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXIII. Boston: Lithuanian Encyclopedia Press, Inc., 1965, 388–389. Straipsnelį parengė jo sūnėnas dr. Jonas Vengris, pasinaudodamas inžinieriaus Jono Vengrio dukros dr. Janinos Wengris pateikta informacija. Vengiant painiavos dėl vienodų asmenvardžių, šiame straipsnyje jis įvardijamas dr. J. Vengriu (buvo agronomijos mokslų daktaras). Tai – inžinieriaus J. Vengrio brolio Antano sūnus.

³ Ciepiela, Bolesław, „Z historii dawnych zagłębiowskich kopalń węgla (II). Ostatnia kopalnia węgla w Łagiszy – „Mars”, *Przegląd górniczy* 9 (2019), 94; Binek-Zajda, Anna, „Portrety niepospolite inżynierów czeladzkiego górnictwa. Inż. Jan Wengris”, *Oficyna saturnowska. Informator Muzeum Saturn w Czeladzi* 4 (49) (2023), 8.

Jaunystės metai, studijos ir karjera

J. Vengris gimė 1876 m. gruodžio 22 d. Pušaloto valsčiaus Daglių kaime.⁴ Buvo jauniausias ūkininko Kazimiero ir Ievos (Laskauskaitės) Vengrių gausios šeimos sūnus (turėjo keturis brolius ir dvi seseris). Jo dukros Janinos Vengris žinomis, labai anksti, būdamas vos penkerių, neteko tėvų ir augo globojamas vyresnių brolių. Jau kaimo pradžios mokykloje išsiskyrė gabumu ir, vietos klebono raginamas bei šelpiamas, pradėjo lankyti Panevėžio realinę mokyklą. Nuo antros klasės mokslams ir pragyventi užsidirbo kaip korepetitorius. Gimnazijos mokslus baigė Daugpilyje (anuomet – Dinaburgas) 1898 m.⁵

Studijuoti nutarė Peterburge ir sėkmingai išlaikė egzaminus į dvi specialybes Kalnų inžinerijos institute ir Politechnikos instituto Geležinkelių fakultete.⁶ Panašiu metu į Kalnų inžinerijos institutą įstojęs būsimas Lietuvos premjeras Ernestas Galvanauskas vėliau pasakojo, kad stojamuosius egzaminus laikė su 900 kandidatų į 55 pirmakursiams skirtas vietas, iš kurių tik penkios buvo rezervuotos katalikams, dvi žydams.⁷ J. Vengriui, matyt, teko įveikti tokį patį konkursą.

Pasirinkęs kalnų inžineriją, per visus studijų metus J. Vengris užsidirbdavo pragyventi imperijos sostinėje būdamas korepetitoriumi ir projektuodamas. Gyvenimo sąlygos nebuvo geriausios: pasak dukros, tik 5 semest্রে jis gavo stipendiją, per mažą pragyventi, todėl vertėsi sunkiai, susirgo tuberkulioze. 1905 m.⁸ jis su medaliu baigė institutą ir gavo inžinieriaus diplomą. Peterburge vedė sužadėtinę, kurios asmenvardį dukra Janina užrašė taip: Juzė Vinklerytė⁹ (*Józefa Winkler-Wengrisowa*). Peterburge ji studijavo mediciną; kaip ir J. Vengris, buvo našlaitė ir, siekdama mokslo, taip pat dirbo. Kilo iš Garliavos, lenkų šeimos.¹⁰

Gavęs inžinieriaus diplomą, J. Vengris įsidarbino Omsko miesto artezinių šulinių rangos įmonėje. Tinkamas klimatas ir žmonos rūpestis padėjo jam pasveikti nuo tuberkuliozės. Omske jiems gimė dukra Janina, vėliau žinoma mokslininkė entomologė. 1908 m. J. Vengris gavo darbą Lenkijoje, ir šeima persikėlė gyventi į Sileziją. Netrukus ten gimė dvytnė Anna (Ona) ir Marija bei sūnus Kazimieras.¹¹

Inžinieriaus J. Vengrio profesinė veikla klostėsi labai sėkmingai: iš pradžių įsidarbino pietvakarių Lenkijos akmens anglių kasybos bendrovėje „Czeladź“, 1914 m. ėmė dirbti akcinėje bendrovėje „Saturnas“ – vadovavo jos padaliniiui „Jupiteris“ (Voikovicuose), o nuo 1920 m. ėjo šios ir „Marso“ kasyklų vyriausiojo inžinieriaus pareigas. Nuo 1924 m. iki netikėtos ankstyvos mirties 1935 m. ėjo akcinės bendrovės pagrindais veikusios „Saturno“ bendrovės valdybos nario ir techninio bei prekybos direktoriaus pareigas.¹²

⁴ Tokią gimimo datą nurodė jo dukra (1963 05 06 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas, Ostervilis, Masačusetas). Kitur nurodoma gruodžio 24 d.

⁵ 1963 05 06 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas. Žinias apie savo tėvą J. Vengris parašė lietuviškai.

⁶ *Ibid.*

⁷ Galva, Gediminas, *Ernestas Galvanauskas: politinė biografija*. Chicago: Akademinės skautijos leidykla, 1982, 29.

⁸ Nekrologo, publikuoto Lenkijos spaudoje, autoriaus duomenimis – 1906 m. („Wspomnienia pośmiertne“, *Przegląd górniczo-hutniczy* 5 (1935), 371).

⁹ 1963 05 06 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

¹⁰ 1963 11 24 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

¹¹ 1963 05 06 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

¹² „Wspomnienia pośmiertne“, 371; Ciepiela, „Z historii dawnych zagłębiowskich kopalń węgla (II)“, 94.

Be tiesioginės profesinės veiklos, J. Vengris buvo daugelio Lenkijos visuomeninių ir mokslinių draugijų narys: Lenkijos geologijos ir Koperniko vardo gamtos mokslų draugijų¹³, Kalnų inžinierių draugijos¹⁴; dirbo Kalnakasybos pramonininkų kongreso taryboje (buvo Socialinių reikalų skyriaus pirmininkas), Dombrovo akmens anglių baseino pramonininkų asociacijoje (valdybos narys), Lenkijos kalnakasybos ir metalurgijos pramonės sąjungoje (kelių komitetų narys), Sosnovco (*Sosnowiec*) Prekybos ir pramonės rūmuose; ėjo komercinių bylų teisėjo pareigas apylinkės teisme ir buvo prisiekęs kalnakasybos klausimų ekspertas¹⁵. Jis buvo deleguojamas į tarptautinius kalnakasių kongresus (Londone, Belgijoje, Šveicarijoje).¹⁶ J. Vengris buvo susijęs ir su Lenkijos akademinė bendruomene – kviestas į diplominių darbų gynimo komisiją Krokuvos kalnakasybos akademijoje.¹⁷

1933 m. lapkritį inžinierius J. Vengris apdovanotas Lenkijos Auksiniu nuopelnų kryžiumi už darbą karo pramonės srityje¹⁸ (greičiausiai pirmasis iš lietuvių).

Mecenatystė ir ryšiai su Lietuva

Pasak dukros Janinos, J. Vengris visada buvo ištikimas savo Tėvynei Lietuvai, su dideliu malonumu rinko lietuviškas knygas ir džiaugdavosi galėdamas praleisti atostogas Lietuvoje, aplankyti gimines. Buvo aktyvus Lenkijoje gyvenančių lietuvių draugijos narys.¹⁹

2 pav. Inžinierius Jonas Vengris, apie 1930 m. Iš dr. Vitolio Vengrio archyvo

¹³ 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

¹⁴ *Rocznik Stowarzyszenia polskich inżynierów górniczych i hutniczych*. Siemianowice: Drukarnia Siemianowicka, 1934, 46, 68.

¹⁵ „Wspomnienia pośmiertne“, 371.

¹⁶ 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

¹⁷ *Akademja górnicza w Krakowie r. a. 1932/33*. Kraków: Nakładem Akademji górnicej w Krakowie, 1932, 56, žiūrėta 2025 lapkričio 19, <https://dbc.wroc.pl/Content/2099/PDF/001997.pdf>.

¹⁸ „Wspomnienia pośmiertne“, 372.

¹⁹ 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

Puiki kvalifikacija užtikrino J. Vengriui solidžias pajamas, be to, dalį savo turto jis investavo, pvz., buvo klinkeriu prekiavusios bendrovės valdybos narys.²⁰ Prasigyvenęs Silezijoje, 1925 m. liepą už 30 tūkst. zlotų įsigijo Vilniuje dviejų aukštų mūrinių gyvenamąjį namą dabartinėje Z. Sierakausko gatvėje, kuriame iki šiol gyvena jo giminaičiai. Name buvo 12 butų; beje, jo gyventojai naudojosi tuo metu vis dar retais vilniečių namuose patogumais – vandentikiu ir kanalizacija.²¹ Gausi Vengrių šeima apsigyveno 6 kambarių bute antrame aukšte, kitus butus išnuomojo.

Pasak dukros Janinos, pirkdamas namą, tėvas norėjo būti arčiau savo Tėvynės, turėjo svajonę senatvėje grįžti ir už santaupas įsigyti nedidelį ūkį Vilniaus–Trakų pavieta.²² Norą apsigyventi gimtinėje Lietuvoje, matyt, atitolino politinė realybė: čia įsikūrę Vengriai būtų atskirti nuo Lenkijoje (su kuria Lietuva tuomet nepalaikė diplomatinių santykių) liekančių savo vaikų. Įkurdinęs šeimą Vilniuje, jis ir toliau darbavosi Silezijoje.

Lietuviškoje spaudoje – „Lietuvių enciklopedijoje“, nekrologuose – inžinierius J. Vengris apibūdinamas kaip mecenatas. Jis daug pasidarbavo Vilniaus lietuvių labui, buvo Lietuvių mokslo draugijos, Lietuvių kredito banko ir Lietuvių ligoninės tarybos narys.²³ „Nors gyveno toli nuo Vilniaus, bet visuomet rūpinosi Vilniaus krašto ir bendrai lietuvių gyvenimu“²⁴, – rašyta laikraštyje „Vilniaus aušra“ publikuotame nekrologe; „Labai daug yra paaukojęs iš nemažo savo turto Vilniaus lietuvių reikalams“, – pakartota ir Kaune leistose „Lietuvos žiniose“²⁵.

Didžiausias J. Vengrio kaip mecenato indėlis Vilniaus lietuvių bendruomenei buvo 1933 m. su gydytoju Vytautu Legeika ir Lietuvių sanitarinės pagalbos draugija²⁶ Vilniuje nupirkti trijų aukštų rūmai Lietuvių ligoninei. Tai – reprezentacinis pastatas dabartiniame Gedimino prospekte netoli Lukiškių aikštės, vadinamasis Pirklių klubas.²⁷ Po remonto jame atidaryta ligoninė (1936) buvo aprūpinta modernia įranga: turėjo rentgeno, fizioterapijos įrangą, hidroterapijos gydyklą, veikė 50 lovų stacionaras. Trijų savininkų sandoris turėjo apsaugoti lietuvišką įstaigą nuo galimų Lenkijos valdžios kėslų pastatą nusavinti.²⁸

Inžinierius J. Vengris susirašinėjo su tėviškėje ūkininkavusiu savo broliu, nors dėl nepaprastai įtemptų valstybių tarpusavio santykių korespondencija buvo komplikauta: ją lėtino ilgas aplinkinis kelias per Vokietijoje gyvenančią J. Vengrio pažįstamą – šis tarpininkavo

²⁰ [Žinutė], *Monitor Polski*, 1935 kovo 23, s. 16.

²¹ Blaževičienė, Agnė, *Mūsų namo istorija. Vilnius, Z. Sierakausko g. 17*. Vilnius: A. Blaževičienė, 2020, 9.

²² 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas; 1963 11 24 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas

²³ *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXIII, 388–389.

²⁴ [Žinutė], *Vilniaus aušra*, 1936, nr. 1, p. 13.

²⁵ „Mirė inž. J. Vengrys Lenkijoje“, *Lietuvos žinios*, 1935 gruodžio 23, p. 16

²⁶ Ši draugija įkurta Minske 1918 m., tų metų rudenį persikėlė į Vilnių. Iš pradžių atidarė nedidelę polikliniką Vilniaus gatvėje.

²⁷ „O własnych siłach“, *Przegląd Wileński*, 1933, nr. 15/16, s. 12. 1912–1913 m. iškilęs trijų aukštų pastatas su Žemės rutulį iškėlusio Apolono skulptūra bokšte. Būsimos ligoninės rūmus pašventino Vilniaus arkivyskupas Romualdas Jalbrzykowski.

²⁸ Čibiras, P., „Lietuvių poliklinika ir ligoninė“, *Diena*, 1995 gruodžio 29, 1996 sausio 12; Baužienė, Morta, *Pasivaikščiojimai po senojo Vilniaus mūrus*. Vilnius: Savastis, 2012, 394.

persišūdamas šeimos laiškus adresatams į Lietuvą ar Lenkiją.²⁹ Inžinierius prisidėjo prie tėvų namo rekonstrukcijos į Lietuvos kaimo kraštovaizdyje retai matomą dviaukštį. 1928 m. jis pirmą kartą su šeima apsilankė nepriklausomoje Lietuvoje ir gimtajame Daglių kaime.³⁰ Greičiausiai ši išvyka buvo susijusi su valstybės atkūrimo 10-mečio minėjimo renginiais. Įtakingų draugų – bendramokslų iš Peterburgo laikų E. Galvanausko, Konstantino Šakenio ir kitų – dėka J. Vengris dažnai lankydavosi Lietuvoje, su šeima atostogaudavo Palangoje.³¹ J. Vengrio ryšius su Tėvyne patvirtina ir kiti šaltiniai: pvz., su juo susirašinėjęs istorikas Ignas Jonynas 1927 m. prašė Lenkijoje nupirkti jį dominusių knygų – buvo įteikęs ilgoką jų sąrašą.³²

J. Vengrio padaršinimas ir parama buvo svarbi mokslus einantiems sūnėnams – jo brolio Antano sūnams Jonui (mokėsi užsienyje, vėliau tapo agronomijos mokslų daktaru) ir Antanui (teatrologas, menotyros daktaras; dėdė jį 16-metį dar 1928 m. atsivežė į Vilnių, čia jis augo pas Vengrius ir baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją, o po studijų Kaune visam laikui apsigyveno dėdės namuose³³).

Sulaukęs 59 metų amžiaus, 1935 m. gruodžio 21 d. inžinierius J. Vengris Sosnovce mirė „po trumpos, bet sunkios ligos“ – jį ištiko širdies smūgis.³⁴ Netikėta mirtis sukrėtė bendradarbius ir jį pažinojusius žmones. Kitą dieną po žinios apie jo mirtį Sosnovco laikraštis „Kurjer Zachodni“ ištisis tris pirmuosius puslapius skyrė gausybei užuojautų, kuriose kasyklų bendrovių vadovai, organizacijos apgailestavo dėl iškilaus kolegos, geranoriško vadovo, kilniaširdiškos asmenybės netekties.³⁵

3, 4 pav. J. Vengrio laidotuvių procesija: prie Pranciškonų bažnyčios ir Didžiojoje g., 1935 12 24. Iš Agnės Blaževičienės archyvo

²⁹ Vengris, Jonas, *Mano kelias. Memuarai*. Osterville: M. Morkūno sp-vė, 1990, 72.

³⁰ Vengris, Antanas, *Svajonės ir klajonės*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, 19.

³¹ *Ibid.*

³² 1927 01 12 Igno Jonyno laiškas Jonui Vengriui, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 105-541, l. 305.

³³ Blaževičienė, *Mūsų namo istorija*. Vilnius, Z. Sierakausko g. 17, 7.

³⁴ 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

³⁵ [Užuojautos], *Kurjer Zachodni*, 1935 gruodžio 22, p. 1–3.

J. Vengrio palaikai traukiniu pargabenti į Vilnių. Po gedulingų pamaldų Šv. Mikalojaus bažnyčioje (tik joje tuomečiame Vilniuje laikytos pamaldos vien lietuviams) su didele iškilme, dalyvaujant šimtams lydinčiųjų, taip pat atvykusiųjų iš Silezijos, gruodžio 24 d. jis palaidotas Rasų kapinėse. Sprendžiant iš šeimos išsaugotų nuotraukų ir nekrologų gausos, šios laidotuvės buvo tarp Vilniaus lietuvių bendruomenę labiausiai sukrėtusių įvykių, kaip ir atsisveikinimas su Jonu Basanavičiumi bei gydytoju Danieliumi Alseika.

Antkapį ant jo kapo, papuoštą meniškais kalnakasių skulptūrėlėmis, iš Lenkijos atgabeno „Saturno“ bendrovės vadovybė.³⁶ Per 1936 m. Vėlines kunigas Kristupas Čibiras iš Šv. Mikalojaus bažnyčios pašventino šį paminklą, iki šiol stovintį ant inžinieriaus J. Vengrio (dabar – ir kitų giminių) kapo.³⁷

Šeima

Juozapata ir Jonas Vengriai išaugino gausią šeimą – dukras Janiną (1907 08 05 Omske – 1978 11 13 Katovicuose), dvynes, šeimoje vadintas Mula ir Nula, – Mariją (1910–2008; 1934 m. baigė mediciną ir įsidarbino „Saturno“ kasyklos „kolonijoje“³⁸; po karo gyveno ir dirbo Katovicuose) ir Anną (1910–1998; Wengris–Trześniowska, gyveno Italijoje, Milane) bei sūnų Kazimierą (1911–1962). Kaip minėta, nuo 1926 m. visa šeima gyveno Vilniuje, dukra Janina mokėsi Stepono Batoro universitete, o trys jaunesni vaikai – gimnazijose. Vėliau ir abi jaunesnės dukros baigė Vilniaus universitetą, sūnus (1930 m. Jėzuitų gimnazijos absolventas³⁹) studijavo Dancige ir Prahos politechnikos universitete, sukūręs šeimą apsigyveno Prahoje.

Įdomu, kad gyvendami Lenkijoje J. Vengrio žmona ir visi vaikai gerai mokėjo lietuvių kalbą – ne tik kalbėti, bet ir rašyti. Dukra Janina vėliau prisiminė, kad lietuviškai vaikus mokė tėvas.⁴⁰ Net praėjus keliems dešimtmečiams po karo, apgailestaudamos dėl lietuviškos aplinkos stokos, žmona ir dukra Janina gana taisyklinga ir turtinga lietuvių kalba susirašinėjo su pusbroliais, įsikūrusiais Amerikoje ir Kanadoje. Kiti vaikai sveikinimus ir trumpus laiškus parašydavo lietuviškai, bet ilgesnius – lenkiškai ar vokiškai. J. Vengriui mirus, lietuviškai šeimoje, matyt, kalbėta retai, bet laiškų žodynas atspindi kalbėjimo tradiciją, pvz.: tėtukas, dėdienė, Jonytė, Kaziukas.

Motina po Antrojo pasaulinio karo gyveno tai pas vieną, tai pas kitą dukterį. Sunkiai susirgusi, norėjo būti palaidota šalia vyro Vilniuje, Rasose. Mirė 1960 m. gruodžio 18 d. Olštynė (*Olsztyn*) dukros Janinos globoje, bet palaidota Katovicuose, kuriuose gyveno dukra Marija.⁴¹

³⁶ Blaževičienė, *Mūsų namo istorija. Vilnius, Z. Sierakausko g. 17*, 31.

³⁷ „Pašventino paminklus“, *Jaunimo draugas*, 1936, nr. 11, p. 524.

³⁸ *Chrześcijański informator Zagłębia Dąbrowskiego na rok 1938*. Sosnowiec: Związek Polski Koło w Sosnowcu, s. 150.

³⁹ „Abiturienti gimnazjum O. O. Jezuitów w Wilnie“, *Dziennik Wileński*, 1930, nr. 125, s. 3.

⁴⁰ 1963 05 06 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

⁴¹ 1960 12 26 Janinos Wengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

5 pav. J. Vengris su žmona ir dukra Janina, apie 1931 m.
Iš dr. J. Vengrio knygos „Mano kelias: memuarai“

Iš J. Vengrio vaikų sėkmingiausiai susiklostė vyriausios dukros Janinos profesinė karjera. Po studijų Krokuvos Jogailos ir Vilniaus Stepono Batoro universitetuose ji tapo zoologe-entomologe.⁴² Mokėdama lietuvių kalbą, ji tęsė darbą Vilniaus universitete ir, keičiantis valdžioms – 1940–1945 m., buvo Medicinos fakulteto Biologijos ir histologijos katedros asistentė, rengė zoologijos ir lyginamosios anatomijos sričių daktaro disertaciją, bet daktaro laipsnį gavo jau po karo Torunės Mikalojaus Koperniko universitete 1946 m.⁴³

Repatrijavusi į Lenkiją (1945 m. su motina ir pussesere), iki 1950 m. J. Vengris dirbo profesore Tešino (*Cieszyn*) Aukštosios agronomijos mokyklos Zoologijos ir entomologijos katedroje, vėliau – Olštyno Agronomijos akademijoje, publikavo daug mokslinių straipsnių ir knygų.⁴⁴ Ji ėjo šios aukštosios mokyklos prorektorės ir Zootechnikos fakulteto dekanės pareigas, įkūrė Zoologijos ir entomologijos katedrą Olštyno Aukštojoje žemės ūkio mokykloje. Gausiose biografijose akcentuojama, kad jos paskaitas studentai nepaprastai mėgo. J. Vengris darbų svarbą mokslo bendruomenei liudija tai, kad žinią apie jos mirtį 1978 m. visuomenei pranešė Lenkijos vyriausybė. Ji buvo apdovanota keletu garbingiausių Lenkijos ordinų, tarp jų – Auksiniu nuopelnų kryžiumi (1952), Lenkijos Atgimimo Kavalleriaus kryžiumi (1960)⁴⁵, nors, kaip pažymėjo viena jos biografė, J. Vengris niekada

⁴² Dąbkowska-Sówka, Barbara, „Wybrane biografie zasłużonych nauczycieli – profesorów tworzących Wyższą Szkołę Rolniczą w Olsztynie“, *Echa Przszłości XXV* (2) (2024), 236–239.

⁴³ [Nedatuotas, gautas 1964 04 13] Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

⁴⁴ Dąbkowska-Sówka, „Wybrane biografie zasłużonych nauczycieli“, 236–238; 1964 02 08 Janinos Vengris laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

⁴⁵ [Mokslo, aukštojo lavinimo ir technikos ministro pasirašytas nekrologas], *Trybuna Ludu*, 1978 lapkričio 20.

nebuvo partijos narė⁴⁶. Ji mirė Katovicuose, palaidota šalia motinos.⁴⁷ Olštyne veikia jos vardo muziejus (beje, jo rinkinyje yra ir J. Wengris tėvo inžinieriaus J. Vengrio XX a. pradžioje surinktų fosilijų kolekcija), nuo 2014 m. teikiama jos vardo ekologijos krypties akademinė premija, yra J. Wengris gatvė.

* * *

Inžinierius J. Wengris buvo didelio masto Lenkijos kalnakasybos pramonės ir su ja susijusio visuomeninio gyvenimo veikėjas. Didžiąją gyvenimo dalį jis praleido toje šalyje. Jau pats specialybės pasirinkimas – kalnų inžinerija – rodo, kad savo ateitį nuo jaunystės jis siejo ne su Lietuva, o su platesniu pasauliu. J. Wengris sėkmingai integravosi Lenkijos visuomenėje, vis dėlto likdamas lietuviu ir lietuviškai bendrauti išmokęs savo vaikus, pelnęs dosnaus Vilniaus lietuvių bendruomenės mecenato vardą. Jį, matyt, būtų galima palyginti su arkivyskupu Jurgiu Matulaičiu, kuris, skirtingai nuo daugelio savo kartos tautiečių, neįtūtė priešiško lenkams, buvo linkęs su jais bendrauti ir bendradarbiauti.

Įdomu, kad lietuviškos šaknys ir lietuvių kalbos mokėjimas vėliau pasitarnavo J. Vengrio vaikams, kai per sovietų ir nacių okupacijas šeima neteko nuosavybės, visų gyvenimas buvo sunkus. Janina, kaip minėta, Vilniaus krašto lenkams ypač sunkiais 1939–1945 m. išsaugojo darbą Vilniaus universitete, o po Antrojo pasaulinio karo visi vaikai palaikė glaudžius ryšius su savo pusbroliais, dėdės Antano vaikais: Jonu JAV, Broniumi Kanadoje ir Antanu Vilniuje. Du pirmieji atidavė simbolinę skolą dėdei Jonui – siuntė jo vaikams ir dėdinei paramą siuntiniais, vaistais, piniginėmis perlaidomis. Lenkijoje gyvenančios dėdienė, Janina ir Marija sovietmečiu atliko tarpininkų vaidmenį: sužinodavo naujienas apie okupuotoje Lietuvoje likusius namiškius ir perduodavo jas laisvajame pasaulyje gyvenantiems Vengriams.

Literatūra

- Baužienė, Morta, *Pasivaikščiojimai po senojo Vilniaus mūrus*. Vilnius: Savastis, 2012.
- Binek-Zajda, Anna, „Portrety niepospolite inżynierów czeladzkiego górnictwa. Inż. Jan Wengris“, *Oficyna saturnowska. Informator Muzeum Saturn w Czeladzi* 4 (49) (2023).
- Blaževičienė, Agnė, *Mūsų namo istorija*. Vilnius, Z. Sierakausko g. 17. Vilnius: A. Blaževičienė, 2020.
- Ciepiela, Bolesław, „Z historii dawnych zagłębiowskich kopalń węgla (II). Ostatnia kopalnia węgla w Łagiszy – „Mars“, *Przegląd górniczy* 9 (2019), 89–94.
- Čibiras, P., „Lietuvių poliklinika ir lignoninė“, *Diena*, 1995 gruodžio 29, 1996 sausio 12.
- Dąbkowska-Sówka, Barbara, „Wybrane biografie zasłużonych nauczycieli – profesorów tworzących Wyższą Szkołę Rolniczą w Olsztynie“, *Echa Przszłości* XXV (2) (2024), 225–243.
- Galva, Gediminas, *Ernestas Galvanauskas: politinė biografija*. Chicago: Akademinės skautijos leidykla, 1982.
- Kurjer Zachodni*, 1935 gruodžio 22.
- Lietuvių enciklopedija*, t. XXXIII. Boston: Lithuanian Encyclopedia Press, Inc., 1965.

⁴⁶ Dąbkowska-Sówka, „Wybrane biografie zasłużonych nauczycieli“, 239.

⁴⁷ 1978 11 19 Antano Vengrio laiškas dr. Jonui Vengriui, Dr. Jono Vengrio archyvas.

Lietuvos žinios, 1935 gruodžio 23.

Trybuna Ludu, 1978 lapkričio 20.

Vengris, Antanas, *Svajonės ir klajonės*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

Vengris, Jonas, *Mano kelias: memuarai*. Osterville: M. Morkūno sp-vė, 1990.

Vilniaus aušra 1 (1936).

„Wspomnienia pośmiertne“, *Przegląd górniczo-hutniczy* 5 (1935).

Regina LAUKAITYTĖ

The Lithuanian Institute of History, Lithuania

ENGINEER AND PHILANTROPIST JONAS VENGRIS (1876–1935)

Abstract. This article provides an overview of the biography of engineer Jonas Vengris (1876–1935). This figure deserves the attention of researchers as one of the first Lithuanian intellectuals to complete higher education and achieve a successful professional career during the Tsarist era, as well as for his extensive social activities and special connection with Vilnius and his native Lithuania. While working in leadership position in the coal mines of southwestern Poland, he bought a house in Vilnius. He settled his family there and became known as a generous philanthropist of the Lithuanian community (together with others, he bought a spacious mansion for the Lithuanian hospital). He and his wife Józefa raised four children (including the well-known zoologist and entomologist Dr. Janina Wengris). They all not only spoke but also wrote in Lithuanian.

Vengris could be compared to Vilnius Archbishop Jurgis Matulaitis, who, unlike many of his compatriots of the same generation, did not feel hostility towards Poles and was inclined to communicate and cooperate with them. Having built a successful professional career, he was a major figure in the Polish mining industry and related social life and was awarded the Gold Cross of Merit by Poland (1933), most likely the first Lithuanian to receive this honor. His daughter, Dr. Janina Wengris, was also awarded the Gold Cross of Merit (1952).

Keywords: engineer Jonas Vengris, Janina Wengris, Lithuanian diaspora in Poland.